

ĮGALINANČIŲ SOCIALINIŲ PASLAUGŲ VIENIŠOMS MOTINOMS KONSTRAVIMAS: BIOGRAFINIO PASAKOJIMO PERSPEKTYVA

Emilija Papreckytė, Aristida Čepienė

Šiaulių valstybinė kolegija

Anotacija. Branduolinė šeima, kurią išlaiko vyras, o moteris visą dėmesį skiria vaikų priežiūrai, daugelyje valstybių ir jų šeimos politikų vis dar yra pagrindinis kriterijus ir siekiamybė, nors visiškai nebeatitinka dabartinės demografinės situacijos ir visuomenės daugumos realybės. Vis dar gajus požiūris į vienu motinų šeimą kaip „subyrėjusią“, „nepilną“. Moterys, vienos auginančios vaikus, neatitinka „gerų mamų“ standarto, o vaikai yra laikomi rizikos grupe, kuriai dažniausiai būdingi blogesni mokymosi rezultatai, polinkis į priklausomybes ir deviantinį elgesį. Analizuojant šeimos politikos tikslus Lietuvoje, matoma, kad yra kuriama marginalizuota vienu motinų šeimų padėtis, paliekant jas už įstatymo prioritetų ir nustumiant į nepasiturinčių asmenų grupę. Lietuvos šeimos politikoje vieni vaikus auginantys tėvai yra įvardijami kaip „nepilna šeima“, nepatenka tarp pirmenybinių politikos tikslų, o paramos sulaukia tik tada, kai patenka į nepasiturinčių šeimų kategoriją. Straipsnyje atskleidžiami vienišų motinų emociniai išgyvenimai, vartojimo išteklių, parama ir pagalba. Tyrimo duomenų rinkimui buvo pasirinktas kokybinis tyrimas, biografinis pasakojimas. Tyrimo informantai – vienišos motinos. Tyrimo rezultatai atskleidė, kad vienišų motinų socialiniai santykiai netvirtai, jos patyrė daug neigiamų emocinių išgyvenimų. Motinų santykius su tėvais nuo vaikystės lydi smurtas, alkoholis, kuris turi įtakos jų dabartiniam gyvenimui. Gyvendamos su vyrais / sugyventiniais, motinos kentė jų priklausomybę alkoholiui, neištikimybę, smurtą, todėl jautėsi nemylimos, nereikalingos, jautė depresijos požymius, gyvendavo baimėje. Ryšiai su buvusiais vyrais / sugyventiniais, pagrįsti vaikų poreikiu bendrauti su tėvu. Išsiskyrusios motinos jautė palengvėjimą, ramybę. Tyrimas atskleidė informančių vartojimo išteklius. Jos dažniausiai nedirba, todėl registruojasi Užimtumo tarnyboje. Nedarbo problema glaudžiai siejasi su visuomenės stereotipais. Vienišų motinų laisvalaikis apribotas finansinių ir laiko resursų. Finansinė našta, užgriuvusi ant vienos moters pečių, lemia nepakankamą poreikių tenkinimą. Informantės sunkiu laikotarpiu pagalbos kreiptis pirmiausia linkusios į artimuosius ir draugus. Jos teigiamai vertina valstybės piniginę paramą, tačiau teigia, kad ji yra per maža, neatliepanti jų poreikių. Taip pat labai vertinama socialinio darbuotojo, psichologo, vaiko teisių specialisto pagalba. Biografinio pasakojimo pagrindu sukonstruotos įgalinančios socialinės paslaugos vienišoms motinoms, tokios kaip įgalinimas savarankiškai veikti, savarankiškai priimti sprendimus, siekti išsilavinimo, tobulinti savo kompetencijas, teisė rinktis ir atsakyti paslaugos, įgalinti ieškoti pagalbos. Minėtos paslaugos padėtų vienišoms motinoms siekti socialinės gerovės, pilnavertiškai dalyvauti visuomenės gyvenime, užtikrinti savo poreikius.

Reikšminiai žodžiai: įgalinimas, įgalinančios socialinės paslaugos, biografinis pasakojimas, vienišų motinų šeimos.

Įvadas

Temos aktualumas

Lietuvos statistikos departamento duomenimis, 2021 m. išsituokė 4311 šeima, kurioje auga vaikai iki 17 metų; dauguma vaikų liko augti su motinomis. 2010 m. Lietuvoje išsituokė 10 006 šeimos. Remiantis 2020 m. Eurostat atliktu tyrimu „Skyrybos pagal santuokos trukmę“, galima teigti, kad per dešimt metų Lietuvoje ištuokų skaičius mažėjo, tačiau, lyginant su kitomis ES šalimis, vis tiek lieka aukštas. Skyrybos dažniausiai pasitaikanti vienišos motinystės priežastis, bet ji nėra pagrindinė. Neretai moterys, vienos auginančios vaikus, yra susituokusios, tačiau negyvena kartu su partneriu. Apytiksliai kas penkta vienos motinos šeima yra iširusios kohabitacijos, arba partnerystės nesukūrimo, pasekmė. Kiek rečiau pasitaikanti vienišos motinystės priežastis – partnerio mirtis (Stankūnienė, Baublytė, Maslauskaitė, 2016). Daugelyje šalių, taip pat ir Lietuvoje vienišos ar išsiskyrusios motinos, auginančios vaikus, dėl nepritekliaus, neprieinamų socialinių paslaugų,

prastos padėties užimtumo srityje, diskriminacijos tampa socialinės atskirties grupe. Dažnai vienišos motinos susiduria su finansiniais sunkumais, gyvena nepritekliuje, neturi darbo (Patulny, Wong, 2013).

Socialinės paramos sistema yra nukreipta į pilnas šeimas arba našlių šeimas, o išsituokusioms ar netekėjusioms motinoms atsakomybė už save ir vaiką tenka joms pačioms. Joms vienoms reikia kovoti su visais gyvenimo siūčiamais išbandymais, ieškoti būdų, kaip atrasti pusiausvyrą tarp darbo ir namų buities darbų. Susiduriama su visuomenei aktualia tema, kada, vykstant šeimos deinstitutionalizacijai, daugėja šeimų, už kurių gerovę yra atsakinga vieniša moteris (Juodeškaitė, Mažeikienė, 2012).

Įgalinančios socialinės paslaugos vienišoms motinoms sudaro sąlygas aktyviai įsitraukti į sprendimų priėmimą dėl paslaugos planavimo, teikimo ir vertinimo. Toks dalyvavimas paslaugos teikimo procese leidžia patiems paslaugos gavėjams atpažinti ir įsivardyti savo poreikius bei kontroliuoti asmeninius pokyčius gyvenime. Kitaip tariant, įgalina gavėjus, kiek tai leidžia aplinkybės, būti atsakingus už savo gyvenimą (Dvarionas ir kt., 2014).

Biografinio pasakojimo metodas gali pasitarnauti kaip įgalinimo priemonė, sprendžiant atskirties grupių socialines problemas. Šis metodas leidžia chronologiškai atkurti struktūruotą asmens gyvenimo pasakojimą, todėl gali būti suprantamas kaip „balso suteikimas“ vienišoms motinoms. Dalydamasis savo istorija asmuo suvokia, kokios pagalbos jam reikia, įgyja aiškesnę asmeninės patirties perspektyvą, gali geriau įvardyti ir suvokti jausmus – šios patirtys stiprina individo savęs pažinimą ir savivertę (Indriliūnaitė, 2016).

Vienišų motinų padėtį Lietuvoje analizavo Kuconytė-Būdelienė (2017) atskleidė tarpgeneracinės paramos modelius Lietuvoje ir jų svarbą vienišų motinų šeimoms po skyrybų arba partnerystės nutraukimo. Juodeškaitė ir Mažeikienė (2012) nagrinėjo vienišų motinų įgalinimo, taikant biografinį pasakojimą feministiniame socialiniame darbe, savitumus. Maslauskaitė (2014) tyrinėjo vienišų išsiskyrusių motinų, auginančių nepilnamečius vaikus, vartojimo išteklius ir praktikos, galinčios reprezentuoti vieną iš socialinės atskirties dimensijų. Stankūnienė, Baublytė, Maslauskaitė (2016) atskleidė vienišų motinų Lietuvoje paplitimo, demografinės ir socioekonominės charakteristikas. Psichosocialinių veiksnių įtaka vienišos motinos depresiškumui laikotarpiu po gimdymo ir vaiko raidai pirmaisiais gyvenimo metais analizavo Radzevič, Veniūtė-Jakubauskienė, Raistenskis, Stukas, (2019). Biografinio pasakojimo metodas naudojamas retai, ypač analizuojant vienišų motinų tematiką, nes dažniausiai tiriamos tradicinės šeimos, kuriose yra ir vyras, ir moteris, todėl ši tema yra nauja ir ją būtina analizuoti.

Tyrimo objektas – įgalinančių socialinių paslaugų konstravimas vienišų motinų biografinio pasakojimo perspektyvoje.

Tyrimo tikslas – naudojant biografinio pasakojimo metodą, atskleisti įgalinančių socialinių paslaugų vienišoms motinoms konstrukta.

Uždaviniai:

1. Aptarti vienišų motinų emocinius išgyvenimus ir vartojimo išteklius, atsiskleidžiančius jų biografiniuose pasakojimuose.
2. Tyrimo rezultatų pagrindu sukonstruoti įgalinančias socialines paslaugas vienišoms motinoms.

Tyrimo metodai: kokybinis tyrimas – biografinis pasakojimas, tematinė analizė.

Tyrimo metodika ir organizavimas

Tyrimo buvo naudotas duomenų rinkimo metodas: biografinis pasakojimas – rašytinė ir žodinė gyvenimo istorija, apimanti individualų identifikacijos modelį bei sukonstruotą prasmį

pasaulį, tai ne tik socialinių procesų tyrimo instrumentas, bet drauge ir tyrimo objektas. Šis metodas pasirinktas todėl, kad suteikia galimybę tyrimo dalyviams savo kalba atskleisti netipinę patirtį. Biografinio pasakojimo metodas apima ne tik subjektyvumo reikšmes, bet drauge leidžia išvelgti ir objektyvias socialines struktūras (Mažeikienė, Dorelaitienė, 2011). Duomenų apdorojimo metodas: tematinė analizė – metodas, kurį pasitelkdamas tyrėjas gali išsamiai nagrinėti, iliustruoti ir interpretuoti tyrimo duomenis. Šis metodas padeda, koduojant duomenis, nustatyti tipinius modelius ir formuluoti su tyrimo problema susijusias temas. Šiame tyrime tematinė analizė paremta realistine paradigma, t. y. telkiasi į dalyvių patirtis ir reiškiniams suteikia prasmes realioje aplinkoje. Šis metodas yra parankus naujoms, mažai tyrinėtoms, socialiai jautrioms temoms analizuoti, taip pat paremta indukcinė tyrimo perspektyva. Tai reiškia, kad tyrėjas pirmiausia susipažįsta su tyrimo medžiaga, joje ieško raktinių sąvokų arba prasmų, kurias galėtų konceptualizuoti ir interpretuoti, indukcinė perspektyva padeda sisteminti tyrimo duomenis, skirstant juos į temas, suformuluotos temos gali būti tikslinamos arba atmetamos ir formuluojamos iš naujo. Remiantis tyrimo etikos principais, atliekant tyrimą, užtikrinamas konfidencialumas ir anonimiškumas, pagarba asmens privatumui, geranoriškumas, teisingumas, informuotumas (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas 2017). Tiriamasis yra išpėtas apie tyrimą, susipažinęs su juo ir davęs žodinį sutikimą, kad surinkti duomenys būtų naudojami. Biografiniai pasakojimai koduojami: I-1, I-2, I-3, I-4. I-5, tyrimo rezultatų analizėje tiriamieji įvardijami informantais.

Visos tyrimo dalyvės – 5 vienišos motinos, auginančios nepilnamečius vaikus. Tiriamieji buvo atrinkti, remiantis patogiosios atrankos metodu, kai pasitelkiami tyrėjui lengviausi prieinami atvejai. Šis metodas taupo tyrėjo laiką (Žydžiūnaitė, Sabaliauskas, 2017). Tyrimo dalyvavusių vienišų motinų amžius svyruoja nuo 26 iki 30 metų, viena moteris augina 2 vaikus, likusios tyrimo dalyvės augina po vieną vaiką. Viena tyrimo dalyvė buvo teisiškai įforminusi santuoką, kurią oficialiai nutraukė, likusios tyrimo dalyvės santykių su vyru nebuvo įteisinusios, o vėliau dėl tam tikrų priežasčių kohabitaciją nutraukė. Dvi tyrimo dalyvės gyvena kaime su giminystės ryšiais susijusiais asmeniais, likusios tyrimo dalyvės gyvena mieste, nuomojamame būste. Dvi vienišos motinos yra įgijusias vidurinę išsilavinimą, taip pat jos yra dirbančios, likusios trys vienišos motinos yra įgijusias profesinį išsilavinimą ir yra nedirbančios.

Tyrimo rezultatai ir jų aptarimas

Taikant tematinės analizės principus, pagal tiriamųjų pasakojimus išskirtos trys didžiosios temos ir aštuonios mažosios temos (1 lentelė). Teminis laukas apima: vartojimo išteklius, emocinius išgyvenimus, paramą ir pagalbą.

1 lentelė. Didžiųjų ir mažųjų temų struktūra

Temos	
Didžioji tema 1	Emociniai išgyvenimai
Mažoji tema 1.1	Psichologinė būseną gyvenant su vyru
Mažoji tema 1.2	Psichologinė būseną po skyrybų, vyro netekties ar kt.
Didžioji tema 2	Vartojimo ištekliai
Mažoji tema 2.1	Finansinė padėtis
Mažoji tema 2.2	Poreikių tenkinimas
Didžioji tema 3	Parama, pagalba
Mažoji tema 3.1	Artimųjų, draugų pagalba
Mažoji tema 3.2	Specialistų pagalba
Mažoji tema 3.3	Valstybės parama
Mažoji tema 3.4	Parama, kurios norėtų sulaukti

Emociniai išgyvenimai

Psichologinė būseną gyvenant su vyru. Dauguma informančių pasakojo, kad jų buvę vyrai turėjo problemų dėl nesaikingo alkoholio vartojimo, kurį lydėjo smurtas, neištikimybė. Informantės šias priežastis įvardijo kaip pagrindines, dėl kurių įvyko skyrybos. Gyvendamos su vyrais moterys jautėsi nesaugios, nepilnavertės, nesijausdavo mylimos, prieš jas buvo naudojamas ir psichologinis smurtas.

Vienišos motinos teigia, kad kentėdavo dėl vyro alkoholizmo, jos jautė gėdą, baimę dėl vyro poelgių. Išgėrinėjantis vyras neskirdavo dėmesio kitiems šeimos nariams, todėl jie jausdavosi atstumti, nusivylę. Informantės žinojo, kad vyras nekeis savo gyvenimo būdo, kad priklausomybė alkoholiui yra stipresnė, nei noras darniai gyventi šeimoje. Todėl nenorėdamos gyventi nežinioje ir baimėje, kad išgėręs vyras elgsis netinkamai, jos nusprendė skirtis.

„Per pačias vestuves jis taip prisigėrė, buvo gėda prieš visas gimines, tikrai dar nebuvau mačiusi jo tokio, žiauru, jau tada reikėjo jį palikti.“ (I-1), „Man atsibodo jo tie išgėrinėjimai, susirinkau daiktus, pasiėmiau mergaitę ir išsikrausčiau. Šiaip jis nebūdavo agresyvus, bet ištiesai gerdavo, grįždavo po darbo, mergaitę norėdavo dėmesio, pažaisti, o jis užsidarydavo kambaryje ir gerdavo.“ (I-2), „Tai va, tada būtų gerai, nes aš žinau, kad tokie žmonės, kaip jis nepasikeis, jis nežino ką reiškia gyventi blaiviai, tai yra priklausomybė, kurios jis gydyti nenori, jam yra gerai, kaip yra, todėl gyvenu baimėj.“ (I-4).

Vienišų motinų teiginiai sutampa su Jurkšaitės ir Butkutės (2005) mintimis, kad dažnai šeimose

konfliktai ir nesutarimai vyksta dėl nesaikingo vyro alkoholio vartojimo. Šeima, kurioje bent vienas asmuo turi priklausomybę alkoholiui, dažniausiai išyra, nes išgyvenimai tampa nebepakeliami.

Vienišos motinos patyrė sutuoktinio / sugyventinio smurtą, kuris buvo esminė skyrybų priežastis. Galima daryti prielaidą, kad egzistuoja ryšys tarp patirto smurto vaikystėje ir patirto smurto jau sukurtoje savo šeimoje. Autorės Jurkšaitė ir Butkutė (2013) teigia, kad vaikystėje patirta prievarta didina riziką tapti smurto aukomis šeimoje. Moterys, kurios vaikystėje patyrė prievartą, suaugusios taip pat dažniau patiria prievartą.

„Buvo toks incidentas, kai jis grįžo girtas labai, liepė paleisti vaiką iš rankų, aš nepaleidau, jis išplėšė dukrą iš rankų ir baisiai mane sumušė. Bandėm taikytis, bet jis tada buvo man neištikimas, vėl smurtas ir galiausiai išsiskyrėm tada, kai dukrytė man pasakė, kad mum nereikia tokio tėtės.“ (I-3), „Na ir vieną gražią dieną jis trenkė man į nosį, aš kaip tik tą dieną turėjau vykt pas socialinės tvarkytis reikalų ir aš neatvažiavau, socialinė darbuotoja atvažiavo patikrinti namo, aišku, nieks jai neatidarė durų.“ (I-4).

Pasak Simanavičiūtės (2011), smurtas ir įvairios priklausomybės šeimoje yra dažniausia skyrybų priežastis, o skyrybos yra vienas iš rizikos veiksnių, galintis nustumti moteris į skurdą, kuris yra esminė socialinės atskirties prielaida.

Psichologinė būseną (po skyrybų, vyro netekties ar kt.). Vienišos motinos statusą įgijusios moterys dažniausiai teigė, kad skyrybų procesą išgyveno emociškai sunkiai, jautė stiprią neigiamą aplinkinių įtaką, nežinomybę, bejėgiškumą, tai atsiliepė ir fizinei sveikatai, svorio netekimas, nemiga, išsiskyrimas. Išsiskyrusios informantės net svarstydavo apie pasitraukimą iš gyvenimo, jų nedžiugino jokia veikla, jautėsi sugniuždytos, nežinojo kaip reikės gyventi toliau. Informantės teigė, kad priežastis, dėl kurios vienišos motinos atsitiesė ir rado savyje jėgų spręsti iškilusias problemas yra – vaikai.

„Nu likus vienai buvo labai sunku, labai reikėjo palaikymo, buvau tokia palūžusi, kad atrodė, jog nebenoriu gyventi. Maniau, kad turiu būti stipri dėl vaiko, bet dabar manau, kad reikėjo negniaužti visko savyje, tai labai atsiliepė sveikatai, numėčiau daug svorio, visad buvau pavargusi, dar ir dabar jaučiuosi pilnai neatsigavusi.“ (I-1), „Ir pavargstu, ir ašaru, isterijų, bemiegių naktų kiek buvo, nes, nu žinot, sugriaut šeima, tai ne šiaip pailsėt vienas nuo kito išvažiuot, labai palūžus buvau, kitaip sakant, nu depresijoj buvau, niekas nedžiugino, nieko nenorėjau, nieko nereikėjo, galėjau egzistuoti, bet dėl vaiko atsigavau, susiėmiau.“ (I-5).

Asmenys, išgyvenantys skyrybas, susiduria su bejėgiškumu, nusivylimu, liūdesiu ar net fizinės

sveikatos sutrikimais. Kai kurie asmenys skyrybas išgyvena teigiamomis emocijomis, jei gyvenimą kartu lydėjo įvairūs neigiami faktoriai, tokie kaip smurtas, priklausomybės ir pan. (Gudaitė, Kalpokienė, 2004). Tai patvirtina gautus tyrimo rezultatus, kuomet informantės pasakojo, kad išgyvenus skyrybų laikotarpį jautė palengvėjimą, ramybę, žinodamos, kad niekas nesmurtaus prieš jas galėdavo ramiai miegoti. Jautė palengvėjimą, kad vaikai nebematys tokio gyvenimo ir tėvo pavyzdžio.

„Tie finansiniai dalykai juk neteiks tiek laimės, kiek man teikė, kad pajutau tą vidinę ramybę išsiskyrus, kai be smurto gali ramiai užmigti, tai va, kartais vidinė ramybė sutvarko viską geriau nei kažkokie pinigai.“ (I-3), „Po skyrybų, atvirai sakant, gyvenimas palengvėjo, nes nebereikia nervuotis, matyti, kaip geria, vaikam nebedaro blogos įtakos, nes nemato, kaip geria.“ (I-2).

Apibendrinant galima teigti, kad vienišos motinos patyrė daug emocinių išgyvenimų tiek gyvendamos su vyrais, tiek skyrybų laikotarpiu. Vienišos motinos, gyvendamos su vyrais, kentė jų alkoholizmą, smurtą, užgauliojimus, neištikimybę, jautėsi nemylimos. Tai buvo pagrindinės priežastys, kodėl moterys nusprendė skirtis. Skyrybų procesą vienišos motinos taip pat išgyveno emociškai sudėtingai, tačiau vėliau dažnu atveju jautė palengvėjimą.

Vartojimo ištekliai

Finansinė padėtis. Tyrimo dalyvės teigia, kad finansiškai po skyrybų gyvenimas nepablogėjo. Prie vienišų motinų pajamų kartais prisideda buvę vyrai, taip pat gelbėja gaunamos išmokos. Finansinių nuostolių nebuvimui įtakos turi ir geras asmeninių finansų supratimas, jų valdymas ir planavimas. Sunkus ir skurdus gyvenimas vaikystėje vienišas motinas išmokė, kad pinigų turi užtekti tiek, kiek jų yra, todėl gebėjimas teisingai paskirstyti pinigus suteikia galimybę vienišų motinų šeimoms gyventi finansiškai stabiliai.

„Finansiškai irgi gyvenimas nepablogėjo, pinigų užtenka, ir dar dabar net užsirašiau į teises, pradėjau laikytis, tai vat. Šiaip pinigų užtenka, nebūna jokių sunkumų. Už abi mergaites gaunu alimentus, paskui vaikų pinigai, dar gaunu stipendiją, mažikė turi neįgalumą, priežiūra paskui, dar gaunu iš „Sodros“, nes biržoj stoviu.“ (I-2), „Bet, pavyzdžiui, finansiškai visiškai ne, nes jau sunkiai gyvenau kaime ir labai mokėjau vertinti, skaičiuoti pinigėlius, kiek turim, tiek turi užtekt, turi pasiskaičiuot, va tokiu principu gyvenu.“ (I-3).

Maslauskaitė (2014) teigia, kad ne visi vienišų motinų namų ūkiai yra skurdūs ir deprivuoti, kai kuriais atvejais nutinka priešingai, situacija po skyrybų ar kitų priežasčių, stabilizuojasi.

Tyrimo dalyvės savo pasakojimuose atskleidė, kad buvę vyrai prie vaikų išlaikymo neprisideda arba prisideda, tačiau labai minimaliai, tai sunkina vienišų motinų finansinę padėtį. Finansinis nepriteklius sąlygoja vienišų motinų gyvenimo sąlygas, jos yra nepritaikytos.

„Alimentams aš vaiko tėvo nesu padavusi, nes kokia esmė duoti, jei nemokės, o dar ir jei paduočiau, užmušti galėtų, jis žiaurus žmogus.“ (I-4), „Tada mano tėvai išsiskyrė, man teko išvažiuot gyvent pas babą, ten išvis be jokių patogumų, tualetas lauke, vonios nebuvo, sunkiai gyvenom labai ir tų pinigų mažai, nes nei aš dirbau, nu jis atsiųsdavo, per mėnesį gal kokį 50 eurų, tai gavau pašalpą ir gyvenau labai sunkiai.“ (I-5).

Finansinės padėties „kritimą žemyn“ didele dalimi sąlygoja tai, kad po skyrybų buvę sutuoktiniai neprisideda prie vaikų išlaikymo, jų išlaikymui pinigų visai nemoka, moka dalinai ar nereguliariai (Maslauskaitė, 2014).

Poreikių tenkinimas. Vienišos motinos, susidurdamos su finansiniais sunkumais, negali patenkinti kai kurių poreikių. Tyrimo rezultatai rodo, kad dažnai pinigų užtenka baziniams poreikiams patenkinti, tokiems kaip maistas, drabužiai, pastogė, dažnai vienišų motinų su nepilnamečiais vaikais šeimoms tenka atsisakyti kai kurių pramogų, kelionių. Nepatenkinus pirminių žmogaus poreikių, negali būti tenkinami antriniai poreikiai.

„Dasideda ir alimentai, ir vaiko pinigai, nu tai tikrai gerai, užtenka ten ant maisto, drabužių, ten pramogų jau kai kurių reikia atsisakyti, nes per brangu, apie keliones į kitas šalis nekalbu, nes nu neleistų finansai, mašiną turiu ir ją reikia išlaikyti, bet nu jau nesilepinu labai, svarbiausia, kad vaikas būtų aprūpintas, bet jei reiktų gyventi tik iš pašalpų, tai būtų košmaras, manau, neišeitų niekaip.“ (I-1).

Pasak Kuconytės-Būdelienės (2017), po skyrybų vienišos motinos prisiima atsakomybę už vaikų priežiūrą, jų poreikių tenkinimą, ugdymą, tačiau šią atsakomybę dažnai slepia finansiniai sunkumai, su kuriais susiduria gyvendamos vienos, kas sąlygoja nepilnavertį vaikų ir pačių motinų poreikių tenkinimą.

Apibendrinant galima teigti, kad moterų finansinė padėtis po skyrybų dažnai būna stabili, kadangi prie vaikų išlaikymo prisideda buvę vyrai, gelbsti gaunamos išmokos. Kai kurios vienišos motinos po skyrybų išgyvena sunkų laikotarpį finansine prasme, tai lemia užgrivusios finansinės našta ant vienu moterų pečių, kadangi vyrai nemoka vaikų išlaikymo pinigų. Tada vienišoms mamoms ir jų vaikams nepavyksta patenkinti visų reikalingų poreikių.

Parama, pagalba

Artimųjų, draugų pagalba. Tyrime dalyvavusios vienišos motinos savo pasakojimuose akcentavo artimųjų ir draugų pagalbą sunkiu gyvenimo laikotarpiu. Pagalba – tai finansinė, moralinė parama, taip pat gyvenamosios vietos suteikimas, pagalba įsidarbinant, prižiūrint vaikus.

Vienišoms motinoms kartais trūksta pinigų nusipirkti būtiniausių maisto produktų, jos priverstos gyventi skaičiuodamos visus centus ir labai taupyti, todėl pinigine pagalba joms labai reikalinga. Šeimos palaikymas neleido palūžti ir artimųjų teikiama pinigine parama padėjo atsistoti ant kojų. Tačiau vienišos motinos nenori būti finansine našta artimiesiems, todėl jaučiasi nepatogiai ar net nenori imti pinigų iš artimųjų.

„Bet kažkaip išgyvenau, padėjo mama, baba, visa šeima šiaip padėjo. Reikėjo pagalbos ir pinigais, ir patarimais, aišku, tie patarimai, kartais virsdavo moralais, bet šiaip tikrai esu dėkinga šeimai, kad palaikė mane.“ (I-1), „Aišku, sulaukdavau ir sulaukiu iš sesių pagalbos, jeigu man ten trūksta ant maisto, aš nesu žmogus prašantis, bet jeigu ateina sesė, ar paprašau, ar pati įmeta pinigėlių į sąskaitą.“ (I-3), „Tėvai, brolis padeda, pinigų duoda.“, „Tai trūksta pinigų viskam, aišku baba padeda, bet nu kiek imsi iš tos babos, juk ta pensija irgi nieko gero, tai va žodžiu taip ir gyvenam.“ (I-5).

Krankalio, Damskytės (2012) teigimu, pinigine parama vienišoms motinoms yra būtina ir labai naudinga, kadangi išgyvenant skrybas, dažnai lydi finansiniai nuostoliai, asmuo vienas turi išlaikyti šeimą, todėl pinigine paramą dažnai teikia artimieji.

Vienišos motinos artimųjų prašo pagalbos prižiūrint vaikus. Savo reikalų tvarkymo negali suderinti su vaiko priežiūra, todėl pirmasis pagalbos šaltinis šiuo atveju yra giminės ir artimieji.

„Jeigu man reikia kažkur išeit, pasiskambinu, paklausiu ar mano dukra galėtų pas ją pabūt ir tiek.“ (I-3)

Biografiniai pasakojimai sutampa su autorių Jusienės, Bagdonaitės (2004) teigimu, kad vienišoms motinoms labai reikšminga ir svarbi pagalba prižiūrint vaiką, jos šios pagalbos kreipiasi į artimiausius asmenis, kadangi jais pasitiki ir be nerimo palieka prižiūrėti vaikus.

Skrybos vienišoms motinoms buvo krizinis laikotarpis. Kai kuriais atvejais dėl vyro neadekvataus elgesio jos buvo net išvartytos iš savo namų, todėl gyvenamą vietą suteikė draugai ar šeimos nariai, kitaip jos būtų likusios gatvėje. Galima teigti, kad pagalba, suteikiant gyvenamąją vietą vienišoms motinoms, naudinga ir reikalinga. Gyvenamosios vietos suteikimas vienišoms motinoms padėjo atsistoti ant kojų, nesuteikė

finansinių nuostolių, o rami, saugi aplinka padėjo joms susirasti darbą, pasiekti emocinės savijautos stabilumą.

„Buvom padarę pertrauką mes, jis buvo mane išvijęs iš namų, gyvenau tada pas draugę Šiauliuose, per ją įsidarbinau kasininke, susiradau butą, išėjom su dukra gyventi ten, pradėjau taisyti save kaip žmogus, pajutau daugiau dėmesio, pradėjau psichologiškai stiprėti.“ (I-3), „Nu ir, ir, ir ką, gyvenau aš pas tą brolių, ilgokai pragyvenau, nu gal metų nebuvo, bet kokius septynis, aštuonis mėnesius.“, „Tada mano tėvai išsiskyrė, man teko išvažiuot gyvent pas babą.“ (I-5).

Dažnai sudėtingame skrybų procese ryški įvairių socialinių struktūrų, tokių kaip artimieji, draugai ir kt., teikiama pagalba vienišoms motinoms (Juodeškaitė, Mažeikienė, 2012). Perkumienė, Merkienė, Navasaitienė (2010) teigia, kad vienišoms mamoms rūpintis savo vaikais dažniausiai padeda artimiausi giminaičiai ir seneliai, kai kada draugai, jei ryšys yra stiprus. Taip pat dažnai vienišos motinos savo ir vaikų poreikius patenkina iš gaunamos materialinės paramos, kurią taip pat teikia artimieji.

Specialistų pagalba. Vienišos motinos savo pasakojimuose minėjo įvairių specialistų pagalbą, kurią kai kada įvertino teigiamai. Paminėjo, kad specialistų pagalba labai padėjo krizinėje situacijoje ir yra labai naudinga. Tačiau būta neigiamos patirties iš specialistų teikiamos pagalbos, kuomet specialistai nesitardami su informantėmis, neišsiaiškina pagalbos poreikio, patys savavališkai priima sprendimus, kurie, vienišų motinų nuomone, nebuvo reikalingi ir reikšmingi jų krizinės situacijos sprendimui.

„Tai ir tikrai labai vertinu šiuo atveju socialinių darbuotojų pagalbą, nes jei ne jie, kažgi ar auginčiau dabar savo vaiką.“ (I-3), „Turiu viltį gauti socialinį būstą, o paskui jį ir išsipirkti, tai va, čia socialinė darbuotoja padėjo susitvarkyt dokumentus, kad greičiau viskas vyktų.“, „Esu gyvenusi „Carite“, jeigu žinote, vaiko ir motinos namai, ten kiekvieną savaitę aš privalėdavau eiti pas psichologą ir socialinę darbuotoją, ten mane konsultuodavo, kaip reikia elgtis su vaikais, kad jie nerėktų, kaip išgyventi tam tikras emocijas.“ (I-4), „Aišku, socialiniai darbuotojai padeda, ir drabužių vaikui, ir maisto produktų atveža.“ (I-5).

Pasak Kiaunytės, Ruškaus (2010), specialistų pagalba pirmiausia turi būti nukreipta į kliento poreikius, tai reiškia, kad pirmas žingsnis ką reikia padaryti organizuojant klientui pagalbą, tai kartu su klientu aptarti, kokios pagalbos reikia ir nori klientas. Įvairių specialistų ir klientų santykiai, paremti bendro tikslo siekimu, ir yra orientuoti į bendradarbiavimą. Todėl siekiant bendro tikslo, specialistais įvairiomis priemonėmis siekia gauti

kliento pasitikėjimą, tokiu būdu sukuriama geri santykiai.

Vienišos motinos teigia, kad joms kelia pyktį socialinių darbuotojų priimtas sprendimas, nepasitarus su jomis, gąsdinimai, kad vaikai bus atimti. Mano, kad kai kurie specialistai neatsižvelgia į vienišos motinos situaciją, neįvertina visų rizikų, tokių kaip tėvo alkoholio vartojimas susitikimų su vaiku metu. Jos mano, kad kai kurios institucijos negina klientų teisių, nereaguoja į įvairias rizikingas situacijas, kas neigiamai sąlygoja kliento motyvaciją spręsti problemą.

„Pagyvenau aš tam karite, susiradau darbą, padirbau mėnesį, todėl, kad socialiniai darbuotojai nusprendė, kad reikalingi yra specialistai, ten reabilitacijos vaikui, šiaip pasipiktinusi esu dėl to, nes jie patys nusprendė, ko reikia, niekas manęs neklausė, juk aš mama žinau ko reikia vaikui mano.“, „Ištatymiškai tai yra jo vaikas, jam nėra apribotos teisės, jis vis tiek turėtų su ja bendrauti, kaip suprantu valstybė nelabai gina mamas vienišas, nes jis yra alkoholikas ir jam tikrai turėtų būti taikomi kažkokie apribojimai, mano nuomone“, „Socialinės darbuotojos gąsdino mane, kad gyvendama su juo girtuokliaujančiu galiu prarasti vaiką, nors aš esu blaiva, tai gal reikėtų nuo jo pradėti, nuo jo atskirti vaiką.“ (I-4),

Stremauskienė, Žibėnienė (2014) teigia, kad dažnai socialiniame darbe kyla iššūkių, nes kartais klientai geranoriškai nebendradarbiauja, tada specialistai patys imasi iniciatyvos ir teikia, jų nuomone, klientams reikiamą pagalbą, nesitardami ir neklausdami nuomonės pačių klientų.

Valstybės parama. Taip pat nuo vienišos motinystės neatsiejama valstybės parama. Vienišos motinos savo pasakojimuose minėjo, kad kriziniu laikotarpiu mokamos išmokos, tokios kaip alimentai, vaiko pinigai, bedarbio išmoka, vaiko priežiūros išmoka, kurios prisidėjo prie informančių finansinės gerovės. Tačiau dauguma informančių paminėjo, kad iš gautų išmokų išgyventi neišeina, nes jos yra ganėtinai mažos ir neatliepia vienišų motinų ir jų vaikų poreikių.

„Finansinė padėtis dabar stabilizavosi, tikrai nesiskundžiu, dasideda ir alimentai ir vaiko pinigai, nu tai tikrai gerai, bet jei reiktų gyventi tik iš pašalpų tai būtų košmaras manau, neišeitų niekaip.“ (I-1), „Gaunu dabar iš biržos tų pinigų kažkiek, vaiko pinigai dasideda, bet šiaip sunku, kai teko išeit iš darbo, nes nu akivaizdžiai sumažėjo pajamos, jau vos vos įsitenu, kartais net skolintis tenka, nes žinot tos pašalpos tai nieko gero, labai minimalios jos ten, neturiu suvokimo kaip reiktų išgyvent, aišku gal priprastum ir gerai būtų, bet kai taip staigiai sumažėja pajamos, nu tai grynai tokia krizinė situacija atrodo, nebežinau kur dėtis, pamatai kiek gavai ir verkt noris.“ (I-4).

Lietuvos šeimos politikos tikslai ir priemonės skirtos branduolinėms šeimoms palaikyti ir skatinti, todėl vienišos motinos dažnai lieka užribyje, o naudojamos priemonės yra netinkamos ar sunkiai prieinamos vienišų motinų šeimoms. Vienišos motinos nėra išskirtos kaip atskira grupė, nusipelnusios dėmesio ir paramos. Parama skiriama tik toms vienišų motinų šeimoms, kurios atsiduria socialinės rizikos ar nepasiturinčiųjų grupėje, o ir dažnai gaunama parama yra menka, neatliepanti motinų ir vaikų poreikių. Vienišos motinos auginančios vaikus įvardijamos kaip „nepilnos“, diskriminuojamos kitų šeimų atžvilgiu. Moterims nėra sudaroma palankių sąlygų auginti vaikus Lietuvoje, kai jos neatitinka šeimos politikos iškelto branduolinės šeimos idealo (Skubiejutė, 2020).

Parama, kurios norėtų sulaukti. Patirčių analizė padėjo atskleisti, kokios paramos vienišos motinos labiausiai norėtų sulaukti. Vienišų motinų pasakojimai atskleidė, kad reikia palaikymo, ne tik iš artimųjų, bet iš tokių žmonių, kurie dar galėtų ir suteiktų visą reikiamą informaciją tiek skyrybų procese, tiek tvarkantis įvairius dokumentus, nukreiptų kur ieškoti pagalbos, ieškant darbo, palydėtų į įvairias institucijas, paaiškintų įvairią informaciją. Taip pat minėjo, kad reikalinga asmens, kuris padėtų tvarkytis su emocijomis, kitais psichologiniais procesais, pagalba. Dauguma tyrime dalyvavusių informančių išsakė, kad norėtų, jog su jomis būtų tariamasi, teikiant pagalbą būtų išklausomi jų norai.

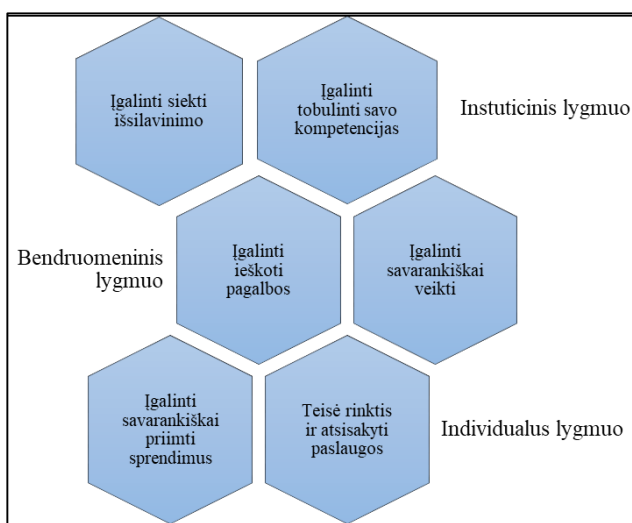
„Tam skyrybų procese reikėjo to palaikymo, tos motyvacijos, kad pasakyti, jog viskas bus gerai, žinau, kaip tau padėti, ką tau daryti.“ (I-1), „Nereikėjo tikrai gąsdinti, reikėjo geriau nuraminti, paaiškinti, kas ir kaip gali nutikti. Reikėjo šiaip tokio peties, į ką būtų galima atsiremti, bet turiu omenyje, kad visais klausimais reikėjo, kad mane išgirstų, klaustų, ko aš noriu, ko reikia.“ (I-4), „Nu bet vis tiek trūko man pagalbos, nesiskundžiu materialine pagalba, bet man reikėjo ir kažkokio žmogaus, kuris man būtų padėjęs ten darbą susirast, dokumentus susitvarkyt, nes, pavyzdžiui, išvis šitam reikale žalia esu, ten į biržą užsiregistruot, nu nieko nemokėjau, nežinau kur eit, ką sakyti, nu tai reikia to paaiškinimo, nukreipimo, palydėt galų gale.“ (I-5).

Mink (2018) teigia, kad vienišos motinoms atsidūrus krizinėje situacijoje, labai svarbi aplinkinių pagalba, tačiau taip pat svarbu, kad jos gautų visą joms reikiamą informaciją, pagalbą iš vienos sistemos, taip siekiant stabilumo ir greitesnio situacijos pagerėjimo. Taip pat svarbu, kad vienišos motinos būtų išgirstos ir suprastos, joms reikia ypač didelio palaikymo, nes būtent vienišos motinystės pradžioje jos yra labai pažeidžiamos, reikalingas emocinis, moralinis palaikymas, reikiamos

informacijos suteikimas ar net lydėjimas, palaikymas įvairiose situacijose.

Įgalinančių socialinių paslaugų konstravimas vienišoms motinoms

Motiečienė (2012) teigia, kad įgalinančios socialinės paslaugos, socialiniame darbe suvokiamos kaip asmens savarankiškumo didinimas. Svarbu, kad jos atlieptų kliento poreikius, kad klientas aktyviai įsitrauktų į pagalbos teikimo procesą, tada paslaugos yra kokybiškos ir veiksmingos. Vienišų motinų biografiniai pasakojimai padėjo sukonstruoti įgalinančias socialines paslaugas, kurios padėtų užtikrinti vienišų motinų socialinę gerovę (1 pav.).

1 pav. Įgalinančios socialinės paslaugos (paveikslas parengtas straipsnio autorių)

Informantės biografiniuose pasakojimuose teigia, kad pagalbos prašymas nėra gėdingas ir žeminantis. Žinojimas kur kreiptis pagalbos įgalintų jas savarankiškai veikti, panaudoti savo vidinius išteklius, stiprybes, padidintų pasitikėjimą savo jėgomis. Vienišos motinos, žinančios kur kreiptis pagalbos, aktyviau dalyvautų ir įsitrauktų į visuomeninį gyvenimą bei išvengtų įvairių krizinių situacijų.

„Dabar va pagalvoju, kad nėra gėda paprašyti pagalbos, tada galvojau kitaip, niekur nesikreipiau, net nežinojau kur, nors tikrai reikėjo, nes emocijas valdyti sunku, būčiau mokėjus valdyti, nebūtų buvę tokios situacijos su vaiku tikrai.“ (I-3).

Siekiant įgalinti klientą savarankiškai veikti, labai svarbu, kad jį pasiektų visa reikiama informacija apie galimas gauti paslaugas, atsižvelgiant į demografinius, socialinius ir ekonominius aspektus (Brazienė, Merkys, 2012). Pasak Dirgėlienės (2010), bendruomenės pagalba, kuri skatina bendravimo įgūdžius, stiprina pasitikėjimą savimi, sprendžia vienišumo pojūčius, socialinės izoliacijos problemas,

gali būti labai naudinga siekiant įgalinti klientą savarankiškai veikti.

Biografiniai vienišų motinų pasakojimai rodo, kad motinoms labai svarbu bendradarbiavimas su specialistais, jos nori dalyvauti problemos sprendimo procese ir kartu priimti reikalingus sprendimus. Siekiant vienišų motinų socialinės gerovės, pravartu jas aktyvinti stiprinant grįžtamąjį ryšį, plėtojant individualų socialinių paslaugų prieinamumą, įtraukiant jas į paslaugų planavimą, valdymą, vykdymą. Socialiniai darbuotojai ir kiti specialistai dominuoja organizuojant paslaugas, o paslaugų gavėjai, kurių vardu visa tai plėtojama, dažnai neturi „balso“ paslaugų organizavimui ir plėtojimui. Tai reiškia, kad yra varžomos paslaugų gavėjų teisės ir taip trikdomas paslaugų prieinamumas.

„Mes tarėmės su socialine darbuotoja, kaip elgtis, ką daryt, ji man patarė, kaip elgtis, papasakojo viską ir tada nusprendžiau, kad vaikas negali tokio tėvo matyt, tada nusprendžiau skirtis, jis nenorėjo.“ (I-5).

Kaip teigia Motiečienė (2012), įgalinti savarankiškai priimti sprendimus – šis aspektas reiškia, kad labai svarbu, jog socialinių paslaugų organizacijoje darbuotojai, priimdami įvairius sprendimus, į visą procesą įtrauktų ir klientą, tai efektyvi pagalba siekiant padėti klientui, kadangi išgirstama jo nuomonė ir norai, klientas jaučiasi svarbus ir yra labiau motyvuotas spręsti problemą. Pasak Gvaldaitės (2009), labai svarbus individualus kliento ir specialisto ryšys. Specialisto individualiame pagalbos santykiyje su klientu vaidmuo, kompetencija, vertybinės nuostatos yra labai reikšmingi veiksniai, kurie lemia kliento įgalinimo sėkmę. Specialisto išikišimas reiškia tam tikrą palaikymą, kuris skatina ir didina asmeninius kliento gebėjimus daryti tai, kas jiems priimtina ir ką jie geba.

Vienišos motinos savo pasakojimuose teigė, kad nepakankamas išsilavinimas jų gyvenime kelia nemažai iššūkių, sąlygoja įsidarbinimo galimybes. Jų nuomone, įgytas išsilavinimas palengvintų gyvenimą, suteiktų pasitikėjimą savimi, didesnę savivertę. Skiepijamas tikėjimas, kad nauji gebėjimai, išmokti aktyviai dalyvaujant įvairiose veiklose, skatintų vienišas motinas jų situacijos pokyčio į gerąją pusę. Todėl įgalinti vienišas motinas siekti išsilavinimo yra tikslinga pagalba norint jų krizinės situacijos pokyčio.

„Labai buvo sunku susirasti darbą, nes neturėjau jokio išsilavinimo, jei būčiau turėjusi, manau, lengviau būtų buvę ir šiaip tas savęs nuvertinimas, toks nepasitikintis jauties savim, atrodo, žemė iš po kojų slysta, dar labai sunku buvo, nes turiu vaiką, kažkaip susidūriau su tuo, kad neigiamai darbdaviai žiūri į tave, jei turi vaiką.“ (I-1).

Dirgėlienės (2010) teigimu, sėkmingas specialybės ar kvalifikacijos įgijimas, sėkmė gyvenime lemiantis veiksnys, todėl labai svarbu įgalinti klientą siekti išsilavinimo. Įgijus specialybę atsiveria daug galimybių, asmuo jaučiasi pasitikintis savimi, turi įgūdžių ir gali sėkmingai socialiai funkcionuoti visuomenėje. Labai svarbu, kad įvairios institucijos, kurios gali padėti klientams siekti išsilavinimo, sudarytų reikiamas sąlygas, palankią aplinką, tuomet klientai yra motyvuoti ir galimai aktyviai sieks išsikelto tikslo – įgyti išsilavinimą.

Vienišos motinos teigia, kad joms labai svarbi ne tik socialinio darbuotojo, bet ir koordinuota įvairių kitų specialistų pagalba. Nukreipimas kur ieškoti pagalbos vienišoms motinoms suteiktų saugumo, stabilumo jausmą, ko krizinėje situacijoje labai trūksta. Tikslingai nukreipti, paskatinti ir motyvuoti asmenys, be didelių iššūkių gali įveikti nepalankias situacijas, susiklosčiusias jų gyvenime.

„Reikėjo tikrai tokios pagalbos, kad būtų mane kažkur nukreipę, nes dabar mėtė tai į krizių centrą, tai į vaiko ir motinos namus, nebuvo to tokio stabilumo, saugumo, reikėjo man, kad padėtų tvarkytis įvairius dokumentus, nu sakau, va man tokios pagalbos labai trūko.“ (I-4).

Pasak Bitino, Guogio, Migun, Važgytės (2010), nukreipimas reikiamoms specialistų paslaugoms yra bene svarbiausias aspektas įgalinančių socialinių paslaugų organizavimo kontekste, tai įgalina klientą ieškoti pagalbos savo resursais. Labai svarbu, kad klientai gautų tokias paslaugas, kokių reikia ir tokias labiausiai tikėt. Bendruomenė, turėdama savo žmogiškuosius išteklius, vaidina svarbų vaidmenį asmens socialiniam įgalinimui, padeda tenkinti įvairius poreikius, suteikia visą informaciją apie galimas gauti paslaugas, stiprina pasitikėjimą savimi.

Informančių biografiniai pasakojimai atskleidė, kad labai svarbi yra kliento teisė rinktis ir atsisakyti paslaugos. Vienišos motinos pabrėžė savo teises, galimybes ir pasirinkimus, į kuriuos specialistai ne visada atsižvelgia. Socialiniai darbuotojai, neatsižvelgdami į kliento poreikius, „primeta“ paslaugą, kuri gali būti nenaudinga, tai klientui sukelia pyktį, jis jaučiasi nesvarbus, nemotyvuotas keisti savo situacijos bei nesuprastas.

„Pagyvenau aš tam „Carite“, susiradau darbą, padirbau mėnesį todėl, kad socialiniai darbuotojai nusprendė, kad reikalingi yra specialistai, ten reabilitacijos vaikui, šiaip pasipiktinusi esu dėl to, nes jie patys nusprendė, ko reikia, niekas manęs neklausė, juk aš mama – žinau, ko reikia vaikui mano.“ (I-4).

Dvariono ir kt. (2014) nuomone, būtina reaguoti į kliento norus, pageidavimus, pastebėjimus, suteikti teisę rinktis ar atsisakyti paslaugos, labai svarbus grįžtamasis ryšys iš kliento pusės, tokiu

būdu gali būti objektyviau vertinamos ir tobulinamos socialinės paslaugos.

Biografiniai pasakojimai atskleidė, kad vienišos motinos registruojasi Užimtumo tarnyboje, siekdamos susirasti darbą, tačiau nemąsto apie galimybę ten įgyti kvalifikacijos, kompetencijų ar net persikvalifikuoti, todėl įtraukimas į jų patirtis atitinkančias mokymo programas ar teikiamas specialistų rengimo programas būtų naudingas, siekiant jų socialinės gerovės. Tikslinga vienišas motinas įgalinti tobulinti savo kompetencijas.

„Už abi mergaites gaunu alimentus, paskui vaikų pinigai, dar gaunu stipendiją, mažikė turi neįgalumą, priežiūra paskui, dar gaunu iš „Sodros“, nes biržoj stoviu. Šiaip norėčiau dirbti, manau, kad suderinčiau viską, jau dabar gegužės mėnesį man birža siūlys darbą.“ (I-2).

Pasak Ušeckienės, Ališauskienės (2007), labai svarbu motyvuoti ir įgalinti klientą tobulinti savo kompetencijas, tokiu būdu galima tikėtis vienišų motinų materialinės padėties pagerėjimo, nes lengviau rasti gerai apmokamą darbą. Okunevičiūtė-Neveauskienė, Moskvina (2010) teigia, kad įgalinant klientą tobulinti savo kompetencijas svarbų vaidmenį atlieka įvairių užimtumo organizavimo institucijų struktūros, kurios kuria profesinius gebėjimus tobulinančias priemones, tokias kaip profesinis mokymas, persikvalifikavimo programos.

Išvados

1. Vienišų motinų santykius su tėvais nuo vaikystės lydi smurtas, alkoholis, kuris turi įtakos jų dabartiniam gyvenimui. Gyvendamos su vyrais / sugyventiniais vienišos motinos kentė jų priklausomybę alkoholiui, neištikimybę, smurtą, todėl jautėsi nemylimos, nereikalingos, jautė depresijos požymius, gyvendavo baimėje. Išsiskyrusios vienišos motinos jautė palengvėjimą, ramybę. Vienišos motinos dažniausiai nedirba, todėl registruojasi Užimtumo tarnyboje. Nedarbo problematika glaudžiai siejasi su darbdavio stereotipiniu požiūriu. Vienišų motinų laisvalaikis apribotas finansinių ir laiko resursų. Finansinė našta, užgriuvusi ant vienos moters pečių, lemia nepakankamą poreikių tenkinimą. Vienišos motinos sunkiu laikotarpiu pagalbos kreiptis pirmiausia linkusios į artimuosius ir draugus. Jos teigiamai vertina valstybės piniginę paramą, tačiau teigia, kad ji yra per maža, neatliepanti jų poreikių. Taip pat labai vertinama įvairių specialistų, tokių kaip socialinis darbuotojas, psichologas, vaiko teisių specialistų pagalba.

2. Biografinio pasakojimo pagrindu sukonstruotos įgalinančios socialinės paslaugos vienišoms motinoms, tokios kaip įgalinimas savarankiškai veikti, savarankiškai priimti sprendimus, siekti išsilavinimo, tobulinti savo kompetencijas, teisė

rinktis ir atsisakyti paslaugos, įgalinti ieškoti pagalbos. Įgalinančios socialinės paslaugos padėtų vienišoms motinoms siekti savo situacijos gerėjimo, pilnavertiškai dalyvauti visuomenės gyvenime, užtikrinti savo poreikius.

Literatūra

1. Bitinas, A., Guogis, A., Migun, L., Važgytė, G. (2010). Socialinių paslaugų administravimo tobulinimas Lietuvos savivaldybėse: Vilniaus ir Varėnos rajonų atvejų tyrimai. *Socialinis darbas*, 9 (1), p. 19-25. Žiūrėta 2021 – 02 – 28 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367171827485/J.04~2010~1367171827485.pdf>
2. Brazienė, R., Merkys, G. (2012). Jaunimo ir jaunų suaugusiųjų socialinė atskirtis ir gyvenimo sąlygos: stebėsenos indikatorių paieškos problema. *Filosofija. Sociologija*, 23 (2), p. 119–127. Žiūrėta 2021 – 03 – 03 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367188731391/J.04~2012~1367188731391.pdf>
3. Dvarionas, D., Motiečienė, R., Ruškus, J., Mažeikienė, N., Naujanienė, R. (2014). Įgalinančių socialinių paslaugų modelis socialinės gerovės politikos kontekste. *Filosofija. Sociologija*, 25 (2), p. 89 - 97. Žiūrėta 2021 – 03 – 25 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2014~1470810440523/J.04~2014~1470810440523.pdf>
4. Dirgėlienė, I. (2010). Edukaciniai aspektai socialiniame darbe: bendruomeninio įgalinimo patirtis. *Acta paedagogica vilnensia*, 25, p. 172 – 180. Žiūrėta 2021 – 04 – 28 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367174905202/J.04~2010~1367174905202.pdf>
5. Gvaldaitė, L. (2009). Įgalinimas socialiniame darbe. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, p. 42 – 53. Žiūrėta 2021 – 03 – 25 internete: <https://pdfs.semanticscholar.org/9d53/35814ca2a645ffef59e35bf2135602b610d7.pdf>
6. Gudaitė, G., Kalpokienė, V. (2004). Sergančiųjų depresija skyrybų išgyvenimo ir įveikimo ypatumai. *Socialinis darbas*, 3 (1), p. 116 – 129. Žiūrėta 2021 – 04 – 06 internete: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13172/2186-4668-1-SM.pdf?sequence=1>
7. Indriliūnaitė, R. (2016). Gyvenimo istorijos tyrimo perspektyvos: benamystės atvejis. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*, 7 (2), p. 93 – 111. Žiūrėta 2021 – 03 – 09 internete: <https://www.vdu.lt/cris/handle/20.500.12259/33922>
8. Juodeškaitė, L., Mažeikienė, N. (2012). Vienių motinų įgalinimas taikant biografinį pasakojimą feministiniame socialiniame darbe. *Socialinis darbas patirtis ir metodai*, 10 (2), p. 164 – 191. Žiūrėta 2021 – 03 – 28 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1368646290633/J.04~2012~1368646290633.pdf>
9. Jusienė, R., Bagdonaitė, L. (2004). Socialinės paramos ryšys su neįgalius vaikus auginančių tėvų psichologiniu prisitaikymu. *Mokslo darbai*, 3 (1), p. 105 – 115. Žiūrėta: 2021 – 4 – 16 internete: <https://repository.mruni.eu/bitstream/handle/007/13170/2185-4666-1-SM.pdf?sequence=1>
10. Jurkšaitė, M., Butkutė, S. (2013). Smurtas šeimoje: smurtas prieš moterį. *Tiltas į ateitį*, 1 (7), p. 52 – 57. Žiūrėta 2021 – 04 – 29 internete: https://www.researchgate.net/profile/Indre-Kireliene/publication/340233431_Indre_Kireliene_Socioeducacinis_darbas_iseivijos_bendruomenėje_Social_work_in_non-native_land_community/links/5e7e0a55a6fdcc139c09abd9/Indre-Kireliene-Socioeducacinis-darbas-iseivijos-bendruomenėje-Social-work-in-non-native-land-community.pdf#page=52
11. Kuconytė-Būdelienė, D. (2017). Vienos vaikus auginančios motinos ir tarpgeneracinės paramos modeliai Lietuvoje. *Kultūra ir visuomenė. Socialinių tyrimų žurnalas*, 8 (1), p. 35 – 53. Žiūrėta 2021 – 03 – 24 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2017~1510750776961/J.04~2017~1510750776961.pdf>
12. Kiaunytė, A., Ruškus, J. (2010). Socialinių darbuotojų elgsenos modelių identifikavimas sprendžiant profesinius konfliktus. *Filosofija. Sociologija*, t. 21, 2, p. 112 – 121. Žiūrėta 2021 – 04 – 21 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367172375017/J.04~2010~1367172375017.pdf>
13. Krankalis, R., Damskytė, J. (2012). Piniginės socialinės paramos administravimo ypatumai atokiame kaimiškajame rajone: akmenės rajono atvejo analizė. *Ekonomika ir vadyba : aktualijos ir perspektyvos*, 3 (27), p. 27 – 36. Žiūrėta 2021 – 04 – 27 internete: <https://gs.elaba.lt/object/elaba:6099505/>
14. Maslauskaitė, A., (2014). Vienišos motinos, vartojimas ir socialinė atskirtis. *Kultūra ir visuomenė*, 5 (2), 13 – 36. Žiūrėta 2021 – 04 - 03 internete: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/31643/1/ISSN2335-8777_2014_N_5_2.PG_13-36.pdf
15. Mažeikienė, N., Dorelaitienė, A. (2012). Darbo rinkos segregacija pagal lytį ar lyčių vaidmenų detradicionalizacija? *Acta paedagogica vilnensia*, 29, p. 144 – 159. Žiūrėta 2021 – 03 – 13 inetnete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1368646290633/J.04~2012~1368646290633.pdf>

- 0001:J.04~2012~1367187656622/J.04~2012~1367187656622.pdf
16. Motiečienė, R. (2012). Įgalinančių socialinių paslaugų konceptuali žavimas socialinio darbo su šeima praktikoje. *Socialinis darbas patirtis ir metodai*, 10 (2), p. 194 – 207. Žiūrėta 2021 – 04 – 07 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2012~1368646700418/J.04~2012~1368646700418.pdf>
 17. Mink, G. (2018). *Welfare's end. United States of America*: Cornell University. Žiūrėta 2021 – 03 – 25 internete: https://books.google.lt/books?hl=lt&lr=&id=yFhuDwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&ots=g4PZTloKPG&sig=OSU48Z4sCgMKaWegYPE_N7JcKMA&redir_esc=y#v=onepage&q&f=false
 18. Okunevičiūtė-Neveauskienė, L., Moskvina, J. (2010). Aktyvios darbo rinkos politikos priemonių socialinė nauda. *Filosofija. Sociologija*, 21 (2), p. 101 – 111. Žiūrėta 2021 – 05 – 01 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367172374328/J.04~2010~1367172374328.pdf>
 19. Perkumienė, D., Merkienė, R., Navasaitienė S. (2010). Marijampolės apskrities vienišų motinų požiūris į valstybės paramą šeimai. *Ekonomika ir vadyba: aktualijos ir perspektyvos*, 3 (19), 59 – 68. Žiūrėta 2021 – 04 – 25 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2010~1367176306585/J.04~2010~1367176306585.pdf>
 20. Patulny, R., Wong, M. 2013. “Poor Mothers and Loneley Single Males: The ‘Essentially’ Excluded Women and Men of Australia“. Žiūrėta 2020.10.26 internete: https://pdfs.semanticscholar.org/d100/1e4d30864ad85b09b452ec4a6ce6a5637e40.pdf?_ga=2.120898824.1622574002.1603837497-1789965892.1603837497
 21. Radzevič, V., Veniūtė-Jakubauskienė, M., Raistenskis J., Stukas, R. (2019). Psichosocialinių veiksnių įtaka motinos depresiškumui laikotarpiu po gimdymo ir vaiko raidai pirmaisiais gyvenimo metais. *Visuomenės sveikata*, 2 (85), p. 15 – 21. Žiūrėta 2021 – 04 – 02 internete: [https://hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2019.2\(85\)/VS%202019%20\(85\)%20LIT%20A%20Psichosocialiniai%20veiksniai.pdf](https://hi.lt/uploads/pdf/visuomenes%20sveikata/2019.2(85)/VS%202019%20(85)%20LIT%20A%20Psichosocialiniai%20veiksniai.pdf)
 22. Skubiejutė, G. (2020). Vienių motinų šeimos Lietuvos šeimos įstatymų kontekste. *Socialinė teorija, empirija, politika ir praktika*, 20, p. 8–21. Žiūrėta 2021 – 04 – 16 internete: <https://core.ac.uk/download/pdf/335057925.pdf>
 23. Stremauskienė, R., Žibėnienė, G. (2014). Socialinių darbuotojų, dirbančių Vilniuje su socialinės rizikos šeimomis ir teikiančių joms socialines paslaugas, patiriami sunkumai. *Socialinis ugdymas / Socialinės inovacijos socialinių industrijų plėtrai*, 39 (3), p. 86–98. Žiūrėta 2021 – 04 – 22 internete: https://www.vdu.lt/cris/bitstream/20.500.12259/109122/1/ISSN2351-6011_2014_V_39_N_3.PG_86-98.pdf
 24. Simanavičiūtė, R. (2011). Socialinė atskirtis Lietuvoje: situacija, problemos, perspektyvos. *Ekonomikos ir vadybos aktualijos*, p. 207 – 216. Žiūrėta 2021 – 03 – 05 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2011~1367178923686/J.04~2011~1367178923686.pdf>
 25. Stankūnienė, V., Baublytė, M., Maslauskaitė, A. (2016). Vienių motinų su vaikais šeimos Lietuvoje: demografinės ir socioekonominės charakteristikos. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*, 1 (38), p. 64 – 85. Žiūrėta 2021 – 02 – 26 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2016~1496931111306/J.04~2016~1496931111306.pdf>
 26. Ušeckienė, L., Ališauskienė, R. (2007). Suaugusiųjų tęstinio mokymosi galimybės. *Tiltai*, 35, 17 – 26. Žiūrėta 2021 – 01 – 03 internete: <https://etalpykla.lituanistikadb.lt/object/LT-LDB-0001:J.04~2007~1367187168478/J.04~2007~1367187168478.pdf>
 27. Žydzūnaitė, V., Sabaliauskas S. (2017) *Kokybiniai tyrimai. Principai ir metodai*. Vaga. Vilnius.

CONSTRUCTION OF EMPOWERING SOCIAL SERVICES FROM THE PERSPECTIVE OF A BIOGRAPHICAL NARRATIVE OF SINGLE MOTHERS

Summary

The nuclear family, where the man maintains, and the woman devotes all her attention to the care of the children, is still the main criterion and aspiration of many states and their family politicians. However, it no longer fully corresponds to the current demographic situation and the reality of the majority of society. The view of single-mother families as “broken” and “incomplete” is still prevalent. Women raising children alone do not meet the standard of “good mothers”, and children are considered a risk group, usually characterised by poorer academic results, addictions, and deviant behaviour. The study of the goals of the family policy in Lithuania reveals that the marginalised position of single-mother families is being created, leaving them behind the priorities of the law and relegating them to the group of needy persons. In the Lithuanian family policy, parents raising children alone are defined as an “incomplete family”, are not among the priority goals of the policy, and receive support only when they fall into the category of low-income families. The article reveals the emotional experiences of single mothers, consumption resources, support, and help. A qualitative study, a biographical narrative, was chosen to collect research data. The respondents were single mothers. The study results revealed that the social relations of single mothers are unstable; they face many negative emotional experiences. Mothers’ relations with their parents have been accompanied by violence and alcohol since childhood, which affects their current lives. While living with husbands/partners, mothers suffered from their alcohol addiction, infidelity, and violence, so they felt unloved, worthless, experienced symptoms of depression, and lived in fear. Relationships with ex-husbands/partners are based on children’s need to communicate with their fathers. Divorced mothers felt relief and peace.

The study revealed informative consumption resources. Such women usually do not work, so they register with the Employment Service. The issue of unemployment is closely related to society’s stereotypes. Financial and time resources limit the free time of single mothers. The financial burden falling on one woman’s shoulders leads to insufficient fulfilment of needs. The respondents tend to turn to relatives and friends for help during a difficult period. They positively assess the state’s financial support. However, they claim it is too small and does not meet their needs. The help of a social worker, psychologist, or children’s rights specialist is also highly valued. Empowering social services for single mothers is based on a biographical narrative, such as empowering them to act autonomously, make decisions independently, pursue education, improve personal competencies, exercise the right to choose and refuse service, and seek help. The services mentioned above would help single mothers achieve social welfare, fully participate in society, and ensure their needs.

Keywords: empowerment, empowering social services, biographical narrative, single mother families.

Informacija apie autores

Emilija Papreckytė. Šiaulių valstybinės kolegijos Socialinio darbo katedros asistentė. Mokslinių tyrimų kryptys: socialinis darbas su šeima ir vaikais.

El. pašto adresas: e.papreckyte@svako.lt

Aristida Čepienė. Šiaulių valstybinės kolegijos Socialinio darbo katedros lektorė. Mokslinių tyrimų kryptys: Socialinis darbas su neįgaliais asmenimis, užimtumo organizavimas bendruomenėse, socioedukacinės problemos suaugusiųjų ugdyme.

El. pašto adresas: a.cepiene@svako.lt